

Kürt Meselesinde Şiddet Sarmalını Aşmak ve Çözüm Süreci

Havva Kök Arslan*

Fırat Çapan**

Öz

Türkiye'nin Kürt meselesi Cumhuriyet tarihi boyunca ilk defa bir çözüm eksenine girmiş bulunmaktadır. Devlet yetkililerinin İmralı ile açıktan görüşmeleri, PKK liderinin Diyarbakır'daki nevrüz bayramında silahlara veda edilmesi gerektiği çağrısı yapması ve buna bağlı olarak PKK elemanlarının sınır dışına çekilmesinin bir takvime bağlanması gibi konuların konuşulmaya başlanması, çatışma ve kanla anılan bir sorunun, barışçıl bir şekilde çözüleceği umudunu doğurmuştur. Bu makalede genel olarak Kürt meselesinde yaşanan travmaya bağlı olarak şiddet sarmalının nasıl aşılacağı, siyasal meselelerin, toplumsal boyutlarının da göz önünde tutularak, çözümü sadece siyasal aktörlerle değil toplumsal katmanlarda da bir sonuca vardırmanın neden gerekli olduğu, 'Barış ve Çatışma Çözümü' çalışmalarının sunduğu bilimsel araçlarla açıklanmaya çalışılacaktır. Kürt Meselesinin çözümünde 'Barış ve Çatışma Çözümü' çalışmalarının yaklaşımıyla şiddet sarmalı, şiddet sarmalının nasıl aşılacağı ve çatışma süresince ve çatışma sonrası dönem için çözülmesi gereken öncelikli sosyal ve psikolojik konuların neler olduğu ele alınacaktır. Bir başka deyişle bu makalenin son yıllarda akademi alanında yaygınlık kazanan Barış ve Çatışma Çözümü Çalışmaları yaklaşımının Kürt meselesine uyarlanması çabası olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler

Barış, Çatışma Çözümü, şiddet sarmalı, Kürt sorunu, PKK

* Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara / Türkiye
hkok@hacettepe.edu.tr

** Araş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü – Ankara / Türkiye
fcapan2003@yahoo.com

Giriş

Kürt meselesi tırmanış ve yumuşama dönemleriyle beraber, Türkiye'nin ana siyasal sorunlarından birini oluşturmaktadır. Cumhuriyet tarihi boyunca isyanlar ve bu isyanların devlet tarafından bastırılması şeklinde cereyan eden Kürt meselesindeki gerilim, yerini bir süre sessizliğe bıraktıktan sonra, PKK örgütünün 1984'te gerçekleştirdiği Şemdinli ve Eruh baskınlarıyla tekrar tırmanmıştır. Ancak bu kez diğer isyanlardan farklı olarak, PKK hareketi çoğunlukla Kürtlerin yaşadığı bölgelerde etkili olmuş ve önceki isyanlara oranla çok daha yaygın bir kitleye ulaşmayı başarmıştır. *PKK örgütünün geniş bir alanda ve geniş bir kitle üzerinde etkili olabilmesinin en büyük sebeplerinden birisi, 1980 darbesinin ülkede yarattığı ve özellikle Kürt bölgelerinde etkili olmuş olan baskıcı yönetimdir.* Bu dönemde, Diyarbakır cezaevinde yaşanan insanlık dışı işkenceler ve 1983'te yürürlüğe konulan ve özel hayatta dahi Kürtçe konuşulmasına yasaklama getiren düzenleme, Kürt kitleler ile devlet arasında yaşanan muazzam yabancılaşmanın en büyük sebeplerinden biri olmuştur.

Böyle bir dönemde ortaya çıkan PKK örgütünün diğer isyanlardan farkı, belirli bir coğrafi bölge ile sınırlı kalmayıp, sadece yerel düzeyde değil, bölgesel olarak da bir etki uyandırabilmiş olmasıdır. Bu husustan kaynaklanan bir diğer farklılık da, örgütün verdiği büyük kayıplara rağmen, halen varlığını devam ettirebiliyor oluşudur. Bu bağlamda, PKK örgütünün silahlı bir örgüt olarak faaliyet göstermekle kalmayıp, siyasi anlamda da faaliyetler yürüterek, ihtiyaç duyduğu desteği her zaman yenileyebilmesi, bu durumun temel sebebi olarak gösterilebilir. PKK örgütünün siyasal faaliyetleri, Avrupa'daki Kürt diasporasının örgütlenmesi ve onlardan lojistik ve finansal destek alınması, televizyon kanalları ve gazeteler aracılığıyla fikirlerinin yayılmasının sağlanması ve çeşitli dernekler yoluyla kitlelerin mobilize edilmesi suretiyle yönetilmektedir. Türkiye'nin çabalarıyla, daha önce Amerika'nın terör örgütü listesinde yer alan PKK, 2004'te Avrupa Birliği'nin de terör örgütü listesine girmiştir. Buna rağmen, Orhan Miroğlu'nun deyiimiyle "Son iki yüzyıl içinde yeryüzünde bu kadar yalnızlaştırılmış ama muadilleriyle kıyaslandığında da zayıflamadan süren bu kadar büyük bir isyan hareketi olmamıştır" (2012: 34).

Mesut Yeğen'in isimlendirmesiyle *Son Kürt İsyanı*'nın (2011) Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki diğer sorunlarını da etkileyebiliyor olması göz önüne alındığında, bu meselenin Cumhuriyet tarihinin en önemli siyasal sorunu olarak görülmesi mümkündür (Miroğlu 2012: 12).

Her ne kadar tartışmalı bir konu olsa da, PKK örgütünün; Kürtlerin etnik, kültürel ve kimliğe ilişkin karşılanmayan taleplerinin sonucu doğduğu söylenebilir. Bu anlamda, PKK örgütüne katılım ve desteğin, yaşanan mağduriyetlerden olduğu kadar, devlet görevlilerinin halka kötü muamelesinden de kaynaklandığı iddia edilebilir. Kürt meselesi ve PKK arasındaki bu neden-sonuç ilişkisinin yıllar geçtikçe ve sorunun çözülmesi uzadıkça daha da karmaşık bir hale geldiği gözlemlenmektedir. Kürt meselesini daha iyi kavrayabilmek için, bu meselenin temel problemleri üç ayrı başlıkta incelenebilir.

1. PKK Sorunu
2. Kürtlerin Temel Hak ve Özgürlükleri Sorunu
3. Türk Kamuoyunu İkna Etme Sorunu

Bu üç kategori de kendi içinde birçok alt başlığa ayrılabilir. PKK ve Kürt meselesinin ayrı ele alınıp alınmaması gerektiği tartışması ise çözüm için herhangi bir öneme sahip değildir. Bu sorunlar birbirlerinden ayrı olsalar da olmasalar da her halükarda, çözülmek zorundadır. Üçüncü başlık olan “Türk kamuoyunu ikna etme” sorunu ise üzerinde en az durulan meseledir. Oysa Kürt meselesi aynı zamanda bir Türkiye sorunudur. Ali Bayramoğlu'nun dediği gibi:

“Kürt sorununun Güneydoğu merkezli, Kandil Dağı'na sıkışmış bir sorun olmaktan çıktığını yana yakıla anlatmaya çalışıyor birçok insan. Kürt sorunu siyasi açıdan artık bir kent ve ülke sorunu... Kürt sorunu sadece Yüksekova, Van, Diyarbakır'da değil, İstanbul, Mersin, İzmir, Adana'da baş gösteren bir sorun...” (18 Şubat 2012).

Bu sorunun barışçıl yöntemlerle çözülebilmesi için Türk kamuoyunun rızası, meselenin çözümünde hayati öneme sahiptir. Meselenin bugüne kadar çözülememesinin en önemli sebebi, yürütülen politikaların, meselelerin sadece bir yönüne ilişkin çözümler sunmaya yönelik olmasıdır. Oysa meselenin kalıcı bir şekilde çözülebilmesi için, yukarıda belirtilen üç temel sorunun da aynı anda ele alınması ve çözüme ilişkin eşgüdümlü ve çok yönlü politikaların izlenmesi gerekmektedir. Bunu başarmak çok kolay olmasa da, imkânsız da değildir. Dünyada, çok sancılı çatışmaların yaşandığı ve çözüm umudu yokmuş gibi gözükken yerlerde dahi, barışçıl çözümlerle sorunların üstesinden gelinebildiği görülmektedir.

Kürt Sorunu ile İlgili Raporlar ve Raporların Değişen Dili

Kürt meselesi ve bu meselenin çözümüne ilişkin, bu güne kadar gerek devlet organları gerek siyasi partiler gerek de sivil toplum kuruluşları tarafından birçok rapor hazırlanmıştır. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları

Vakfi'nın (SETA) *Şark Meselesinden Demokratik Açılma, Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası* adıyla yaptığı çalışmada Cumhuriyet'ten günümüze kadar Kürt meselesi ile ilgili 70 adet rapor hazırlandığı, 1990'lara kadar bu raporlar daha çok devlet kurumları tarafından hazırlandırken, 1990'lar sonrasında siyasi partilerin, çeşitli sivil toplum örgütlerinin ve düşünce kuruluşlarının da birçok rapor hazırladığı belirtilmektedir (Yayman 2011: 12). Bu durumla bağlantılı olarak, raporların içeriği ve üslubu da zaman geçtikçe değişim göstermiştir. Bu raporlarda Cumhuriyet'in ilk kuruluşundaki dönemlerinde, Kürt meselesi daha çok asayişin ve homojen bir ulus yaratmanın önündeki engellerin kaldırılması sorunu olarak ele alınırken; çok partili hayata geçiş sürecinde hazırlanan raporlarda, meselenin yönetimdeki aksaklıklara ilişkin olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır. 1990'lardan sonra, sivil toplum kuruluşlarının da rapor hazırlamaya başlamasıyla birlikte, sorunun siyasi ve kültürel yönlerine de vurgu yapılarak, Kürt meselesinin çözümü bu çerçeveden tartışılmaya başlanmıştır (Yayman 2012: 12).

Tüm bu raporlarda, meselenin; güvenlik, ekonomik, siyasal ve kültürel yönleri tartışılarak çözüm önerileri sunulmuştur. Bir anlamda, meselenin tartışılmayan hiç bir yönü kalmamıştır. Yukarıda sözünü ettiğimiz raporlarda, bu tür tartışmalara yeteri kadar yer verilmiştir. Bize göre; Cumhuriyetle yaşıt olan Kürt meselesinin çözümüne uyumsuzluk çözümü ve barış çalışmaları paradigmasını dâhil etmenin zamanı gelmiştir. Nasıl ki, Kürt meselesine ilişkin yaklaşımlarda kullanılan paradigmlar asayiş sorunu ve geri kalmışlık ile başlayıp, yönetimdeki aksaklıklarla devam etmiş ve 1990'lı yıllardan günümüze kadar, meseleye sivil ve siyasal çözümler çerçevesinde yaklaşılmışsa; yeni dönemde de meseleye, uyumsuzluk çözümü ve barış çalışmaları perspektifi ile yaklaşılması gerekmektedir.

Barış ve Uyuşmazlık Çözümü Çalışmaları

İkinci Dünya Savaşından sonra, uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde kendisine ilginin artmaya başladığı barış ve çatışma çözümü çalışmaları; çoğunlukla çatışmaların hangi koşullar altında ve hangi metotlarla çözülebileceğine dair veri inceleme çalışmaları yaparak, kalıcı bir barışın temel koşullarını araştırmıştır (Aydın 2011: 33) Barış ve çatışma çözümü çalışmaları ise; sorunların çözümünde savaş, devletlerarası ilişkiler, diplomasi gibi alanlara odaklanan geleneksel uluslararası ilişkiler disiplinine, normatif ve disiplinlerarası bir boyut kazandırmıştır. Bu boyut dar kapsamlı ulusal boyutun ötesinde; global gelişmeleri de göz önüne alan, evrensel bir bakış açısı geliştiren, savaş ve barış şartlarını; ekonomik eşitsizlik, cinsiyet ilişkileri, kültürler arası iletişim ve diğer sosyal ilişkilere de yer veren bir boyuttur (Aydın 2011: 11) Geleneksel uluslararası ilişkiler disiplininde barış kavramı, şidde-

tin yokluğu olarak tanımlanırken (Bayer 2009: 36); barış ve çatışma çözümü çalışmaları, barış tanımını bunun ötesine taşıyarak, kalıcı barış için çatışmanın bertaraf edilmesinin yanında, siyasal, sosyal ve ekonomik uyumun da sağlanması gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, yalnızca ulusal ve uluslararası çatışmalarla sınırlı kalmakla yetinmeyerek, bireysel veya kültürel şiddet ve çatışma konularıyla da ilgilenmiştir. Disiplinlerarası bir yaklaşımı benimseyen barış ve çatışma çözümü çalışmaları; psikoloji, tarih, ekonomi, sosyoloji, antropoloji gibi çok çeşitli alanlardan faydalanarak, şiddetin temelini ve barış şartlarını incelemektedir. Normatif bir çalışma alanı olarak barış ve çatışma çözümünün, incelediği konular, sadece betimleyici olmakla sınırlı kalmayıp, belirli amaçlara da yönelmiştir. Bu amaçlar; şiddetin ortadan kaldırılması, sosyal adalet ve kalıcı barışın sağlanması gibi hedefleri içerir. Bu yönüyle barış çalışmaları, teorik olduğu kadar, uygulamaya yönelik de çözümler üretmektedir. Bir başka deyişle, Barış ve Çatışma Çözümü Çalışmaları, mevcut uluslararası sistemi değişime zorlamaktadır.

Barış ve Çatışma Çözümü Çalışmalarının tarihsel gelişimini incelendiğinde, barış ve barışa yönelik düşünceler çok eskilere dayansa da, bu alanda akademik olarak belirli metod ve yaklaşımların geliştirilmesi ancak İkinci Dünya Savaşından sonra başlayabilmiştir. Bu disiplinin, 1. ve 2. Dünya savaşlarının neden olduğu büyük tahribatın sonrasında, bu tür savaşların sebepleri ve nasıl engellenebileceği üzerine yoğunlaşarak, soğuk savaşın yarattığı yeni durumla ortaya çıkan, kutuplararası denge, nükleer savaş tehdidi gibi konular üzerinden daha da yaygınlaşma imkânı bulduğu söylenebilir. Özellikle soğuk savaş döneminin yarattığı uluslararası politikada, olası bir üçüncü dünya savaşının neden olabileceği yıkımın engellenebilmesine yönelik olarak, Barış ve Çatışma Çözümü çalışmalarının çok daha önem kazandığı söylenebilir. Davranışsalci yaklaşım ekseninde, 1957'de Kenneth Boulding'in kurduğu *Çatışma Çözümü Dergisi* (*The Journal of Conflict Resolution*) ve 1962'de Johan Galtung'un kurduğu *Barış Araştırmaları Dergisi* (*Journal of Peace Research*) bu alanın öncü yayınları olmuştur. 1960'ların sonunda ortaya çıkan öğrenci hareketleri, Vietnam Savaşı ve siyahi özgürlük hareketleri, çatışma çözümünün daha da derinleşerek, sosyal çatışmaları ve topluluklararası ilişkileri de inceleme alanına dâhil etmiştir. Yaşanan olaylar, aynı zamanda, yapısal şiddet ve demokrasi konularını da gündeme getirmiştir. 1990'lı yıllar sonrası Uluslararası İlişkiler disiplinde, barış çalışmaları ve çatışma çözümüne gösterilen ilgi daha da artmaya başlamış, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile ortaya çıkan etnik ayrılıklar, özellikle Balkanlar'da ve Afrika'da, yaşanan kanlı çarpışmalar; topluluklararası nefret ve siyasi şiddetin nasıl önlenilebileceği; insan hakları, kalkınma ve kalıcı barış anlaşmalarına nasıl ulaşılabilceği sorularını

gündeme getirmiştir. Barış Çalışmalarına giderek artan ilgiyle birlikte, konuya daha normatif yaklaşılmasının; bir başka deyişle, çatışmanın yalnızca neden ortaya çıktığının, nasıl önlenmesi gerektiğinin de araştırılması gerektiği; bu nedenle de 'Barış Çalışmalarının (Peace Studies) geleneksel uluslararası ilişkiler disiplininin farklı olarak çalışılması gerektiği ileri sürülmeye başlanmıştır (Ayдын 2001: 9). Günümüzde oldukça genişlemiş olan çatışma çözümü çalışmaları; cinsiyet ve şiddet, çevre ve barış benzeri modern çalışma alanlarıyla, disiplinlerarası bir uğraş haline gelmiştir.

Barış İçin Temel Koşullar

Çatışma halindeki taraflar için, barışın temel koşulları vardır. Barışçıl bir çözüme ancak bu koşullar sağlandığında varılabilir. Bu koşulların en başında da tarafların barış için hazır ve istekli olmaları yer almaktadır (Wallenstein 2002: 50). Dayatma, tehdit ya da güç kullanımıyla tarafları barıştırmak, uzun vadeli ve kalıcı bir çözüm sağlamaz. Barış için, öncelikle güçlü bir irade ve istek mevcut olmalıdır. Bu konuyu daha ayrıntılı incelemek üzere barışın oluşması için gerekli olan beş temel koşul şunlardır:

1. Tarafların Diğer Tarafın Kimliğini ve İnsanlığını Kabul Etmesi

Bu şart, karşı tarafı gayri-insanileştirilmiş vasıflarından arındırarak, meşru bir güç olarak kabul edip ortak kimliğin bir parçası haline getirebilmeyi amaç edinir. Bu doğrultuda, tüm tarafların aidiyet ve kimlikleri meşru kabul edilmeli ve tanınmalıdır. Taraf olarak kabul edilmeyen bir aktörle barış yapmak mümkün değildir. Tarafların birbirinin varlığını toplum olarak kabul etmesi ve saygı göstermesi barışın temel şartlarından biridir (Kelman vd. 2002: 212).

2. Barış İçin Müşterek Bir Ahlaki Zeminin Geliştirilmesi

Barış için bir diğer şart da stratejik ve pragmatik bir hedefin ötesinde, barışın ilkesel bir amaç olarak görülmesidir. Yani barış, toplumsal olarak da kabul görmüş olan, taviz verilmeyecek ahlaki ve ilkesel bir duruş haline gelmelidir. Barış, tüm siyasi çıkarların ötesinde, toplumda müşterek bir ahlaki temel olarak kabul görmelidir. Bunun tam karşıtı olan şiddet ise, gayri ahlaki ve gayri insani olarak kabul edilmelidir. Bir başka deyişle, barışa bağlı kalınmalı ve barış ilkesinden taviz verilmemelidir. Bu şartın sağlanması, barış görüşmelerinin etkili olabilmesini kolaylaştıran bir zemin yaratacaktır (Kelman vd. 2002: 122).

3. Tarihle Yüzleşmek

Yaşananların tam olarak ne olduğuna, bir diğer ifadeyle, çatışma süresince neler yaşandığına ilişkin gerçeklerle yüzleşmek, barış girişiminin başarıya

ulaşması için gerekli olan bir diğer şarttır. Neler yaşandığına ilişkin her kesimin ayrı bir gerçekliği olduğundan ve taraflar neler yaşandığına ilişkin çelişkili görüşler ileri sürdüklerinden, bu şartı sağlamak çok kolay olmayabilir. Fakat yine de tüm taraflar, yaptıklarının objektif olarak ortaya çıkarılıp, bilinir hale getirilmesine ve bunlarla yüzleşmeye hazır olmalıdır. Hakikat ortaya çıkmadan barış olmaz (Kelman vd. 2002: 122).

4. Sorumluluğu Kabul Etmek

Barış için bir diğer şart, tarafların yaptıkları yanlışların sorumluluğunu kabul etmesidir. Sorumluluğu kabul etmek, tarafların yanlış fiillerini kabul etmesini ve bunları telafi edebilecek, özür dileme ve tazminat gibi yollara başvurmalarını gerektirebilir. Tarafların yanlışlarını kabul etmesi ve bunları, intikamcı yöntemler kullanmadan çözüme kavuşturmaya çalışmaları, barış girişimini başarıya ulaştıracak önemli bir koşuldur (Kelman vd. 2002: 123).

5. İşbirliği Mekanizmaları İçin Kurumsal Altyapının Oluşturulması

Tüm bu şartlar ancak, siyasi uzlaşma yoluyla oluşturulmuş mekanizmalar aracılığıyla sağlanabilir. Bu mekanizmalar, toplumsal ihtiyaçların ve hedeflerin karşılanabilmesi için, eşitlik ve mütakabiliyet ilkelerine bağlı olmalıdır. Bu tür mekanizmalar, anlaşmazlıkların şiddet yoluyla değil, yapıcı bir yolla çözülmesini sağlayacak olan altyapıyı oluşturacaktır. Çatışma çözme mekanizmalarından biri olan, problem çözme çalıştayları, barış girişimleri için uygun çerçeveler sunabilir (Kelman vd. 2002: 125).

Bu şartlar bir barış girişiminin şartlarını belirledikleri gibi, belirli bir süreci de ifade edebilir ve bunların oluşturulması zaman alabilir. Barış bir anda ulaşılabilecek bir hedef değil, zaman isteyen uzun soluklu bir süreçtir. Yıllar süren çatışmaların ve bunun sonucunda yaşanan acıların, bir günde çözüme kavuşturulması düşünülemez. Kalıcı barış için, uzun zaman düşmanca sürdürülen ilişkilerin, işbirliğine dönüştürülmesi gerekir. Bunun da, uzun soluklu bir süreç olacağı ve psikolojik bariyerleri aşmayı gerektirdiği aşikârdır. John Paul Lederach, kalıcı bir barış sürecinin, yukarıdaki şartlara paralel olarak, birbirini takip eden 4 aşamadan oluştuğunu savunmaktadır. Bunlar:

- a. Hakikat: Yapılan yanlışların kabul edilmesi,
- b. Sevgi/AF: Yapılan yanlışlarla yüzleşilmesi, bunların aşılması ve ilişkiler açısından yeni bir başlangıç yapılması,
- c. Adalet: Ezilen ve baskı görenlere yönelik, yeni hakların ve programların tesisi,
- d. Barış: Herkesin güvenliğinin sağlanması ve bununla gelen uyum ve hoşgörü (1997: 29).

Kürt meselesi, bu dört başlık göz önüne alınarak incelendiğinde, öncelikli olarak yapılması gerekenler arasında, çatışmaların yoğun olarak görüldüğü 90'lı yıllarda, neler yaşandığına dair hakikatin ortaya çıkarılması gelmektedir. Bu dönemde işlenmiş faili meçhul cinayetlerin, gözaltındaki kayıpların ve gizli kalmış diğer suçların -kimin yaptığına bakılmaksızın- aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir. Neler yaşandığına ilişkin gerçeklerin gizli kalması, acı ve kayıplar yaşayan insanların mağduriyetlerinin devam etmesine, şiddet ve çatışmanın temel sebeplerinin sürmesine neden olacaktır.

Gerçekler ortaya çıkarıldıktan sonra ise, tarafların toplumsal olarak birbirlerini affetmesini sağlayacak mekanizmalar geliştirilmeli, şiddet dolayısıyla mağduriyet yaşamış olan kesimlerin acısını telafi edecek düzenlemeler yapılmalıdır. Çatışma süresince mağdurların ihlal edilmiş olan hakları tekrar kullanılabilir hale getirilmelidir. Bu şartlar sonucunda, herkesin güvende olduğu, düzen ve uyumun sağlandığı, siyasi bir barış ortamına ulaşılabilecektir.

İstatistiklere göre; dünyadaki uluslararası barış girişimlerinin ve müzakerelerin %50'si başarısızlıkla sonuçlanmaktadır (Botcharova 2002: 279). Bu başarısızlığın temel sebebinin, ilişkisel ve psikolojik sorunları çözmeden, sadece temel sorunları çözmeye yönelik olan anlaşmalardan kaynaklanmış olması muhtemeldir.

Şiddet Sarmalı, İntikam ve Barışın Yedi Aşaması

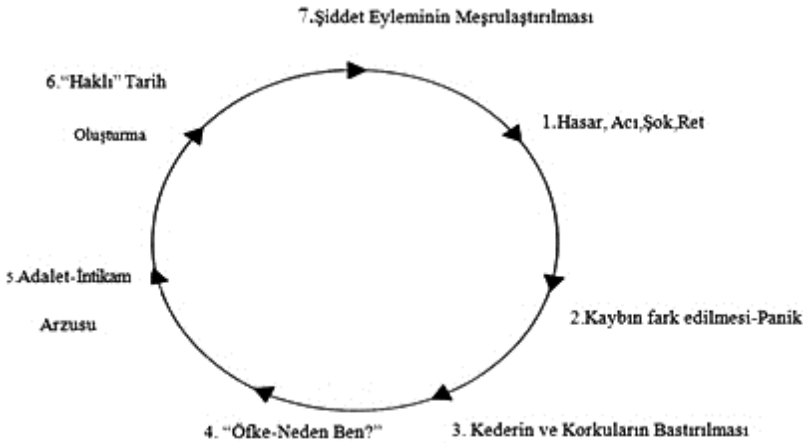
Kürt meselesinde yaşanan kanlı bir tarih ve bu tarihin hafızalara kazıdığı acı deneyimler, tarihle hesaplaşmadan çözüme ilişkin herhangi bir ilerleme sağlanabilmesini imkânsız hale getirmiştir. Hesaplaşma kavramından, intikam duygularıyla tarihin ele alınması anlaşılmalıdır. Yaşanan acı ve mağduriyetler barışçıl bir gelecek için toplumsal bir iyileştirmeye tabi tutulmalıdır. Bu kısımda, Olga Botcharova'nın geliştirdiği ve şiddet sarmalının sürmesinin sebeplerini açıklayan intikamın yedi aşaması ile bu sarmalı aşmanın yolu olarak sunduğu barışmanın yedi aşaması, Kürt meselesi çerçevesinde incelenecektir. Botcharova, intikamın 7 aşaması modelinde; bir insanın incinme, adaletsizlik ve mağduriyete karşı tabii tepkisinin onu bir mağdurdan bir saldırgana nasıl dönüştürebildiğini gösterirken, barışın yedi aşaması modelinde ise; şiddet sarmalından sıyrılarak, yaşanan mağduriyetlerin ve acıların iyileştirme, affetme, dönüştürme süreçleri ile üstesinden gelinerek, barışa nasıl ulaşılabileceğine ilişkin yolları gösteriyor. Kürt meselesinde açıklayıcı olacağı düşünülen bu iki modeli şimdi ayrıntılarıyla incelemekte yarar var.

İntikamın 7 Aşaması

Barış sürecinin en zor aşaması, acı çekmiş ve mağdur olmuş kesimlerin, atacakları adımları düşman olarak algıladıkları ve çektikleri acıya sebep

olduklarını düşündükleri kişilerle, işbirliği yapmak olarak algılamalarıdır. Bunun temel sebebi, acıyı yaşamış ve mağdur olmuş kişilerin, adaletin yalnız şiddet ve intikam ile sağlanacağını düşünmeleridir. Bu inanç, toplumların ve bireylerin şiddet sarmalından kurtulmalarına engel olmaktadır.

Aşağıdaki diyagramda, mağdur olmuş ve acı çekmiş kişileri şiddet eylemine sürükleyen psikolojik süreç resmedilmiştir. Bir yandan kişinin yaşadığı acı ve mağduriyet açıklanırken, diğer yandan bu acı ve mağduriyete verilen tepkinin nasıl şiddet eylemine dönüştüğü gösterilmektedir.

Kaynak: Botcharova, Olga, Justice or Forgiveness... <http://cojcr.org/vol8no2/623-650.pdf>

1. İncinme, Acı, Şok, Ret

Şiddete maruz kalan kişi, öncelikle yaşadığı fiziksel veya psikolojik hasar sonucu büyük bir acı hisseder. Bu acıya genellikle şok ve ret aşamaları eşlik eder. Kişi ilk başta duyu kaybına uğrar ve gerçekliği tam olarak algılayamaz. Yaşanan kaybın yarattığı büyük boşluğu kapatabilmek için kişi "böyle bir şey olamaz" gibi tepkilerle yaşananları reddeder (Botcharova 2007: 645).

2. Kaybın Fark Edilmesi, Panik

Kişi kaybın gerçek olduğunu anladığında, bu dayanılmaz gerçekle (bir yakının ölmesi, yerinden edilme gibi) ve bu gerçeğin gelecekteki yansımaları ile yüzleşmekten büyük korku duyar. Başta yaşanan gerçeğin reddi, yerini kaybın fark edilmesiyle yaşanan endişenin ve kederin reddine veya bastırılmasına bırakır (Botcharova 2007: 645).

3. Kederin ve Korkuların Bastırılması

Reddetme veya bastırma, öyle bir noktaya varır ki, duygular, yaşanan kaybın bizzat sebebi olarak algılanmaya başlar. Bu durum, kişinin endişesini daha da artırır. Kederin bastırılması, aynı zamanda aidiyet ve özgüvene zarar veren, utanç hissini de gizlenmesine hizmet eder. Bu bastırmanın birçok haklı sebebi olsa da, kederin ve duyguların bastırılması ne kederi ne de duyguları yok etmez (Botcharova 2007: 645).

4. Öfke “Neden Ben”

Bastırılan öfke, saldırgan veya onunla ilgili herhangi bir şeye duyulan öfkenin daha da artmasına neden olur. Bu öfke, yaşananları engelleyemeyen herhangi bir etnik veya dini bir gruba ya da aynı kaybı yaşamayan kimselelere yönelebilir. Başka bir deyişle, tüm dünya düşman olarak algılanabilir. Bu aşamada, mağdur kişi öfkesine gömülmüştür ve mağduriyetin getirmiş olduğu ıstırapla yaşamaktadır. Bu aşama, “neden ben” sorusunun sorulduğu aşamadır (Botcharova 2007: 645).

5. Adalet-İntikam Arzusu

Acının temel kaynağını yok etme ihtiyacı, mağduru katı bir adalet arayışına sürükler. Artan öfke, acıya sebep olanın yok edilmesiyle giderilebileceği düşüncesini doğurur. Yaşayan mağdurun gözünde; intikam, adalet, iyileşme, ceza, hatta sorunun çözümü arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır (Botcharova 2007: 645).

6. “Haklı” Bir Tarih Oluşturma

Bu aşamada, özellikle şiddetin devam ettiği durumlarda, mağdur kendisinin daha da haksızlığa uğradığını hisseder ve adaletin hiçbir zaman tesis edilemeyeceğini düşünür. Hatta adalet tesis edilse dahi, asla mağdur olarak çekilmiş olan acıyı telafi edebilecek düzeyde görülmez. Bunun sebebi kaybın acısını giderebilecek, bu yönde bir iyileştirme sürecinin başlamasını sağlayabilecek bir adalete ulaşamayacağı düşüncesidir. Adaletin yokluğunun yarattığı öfke, mağduru haklılaştırılmış bir saldırganlık fiiline açık hale getirir. Adalet arayışı intikam isteğine dönüşür (Botcharova 2007: 645).

7. Şiddet Eyleminin Meşrulaştırılması

Bu noktada, intikam eyleminin haklılığına ilişkin şüphelerin giderilmesi için belli bir süre beklenir. Şayet şüpheler galip gelirse, intikam eylemi hiç gerçekleşmeyebilir. Ancak bu şüpheler bertaraf edilirse, planlanan eylem için uygun bir zemin oluşmuş olur. Böyle bir durumda, saldırgan insaniyete ilişkin muhtemel tüm işaretlerden arındırılmış bir şekilde tasvir edilmiş; acınma hissi, suçlama ve adalet arayışı pekiştirilmiş; kahramanları ve efsa-

neleriyle bir çatışma tarihi yaratılmış ve bu çatışmanın karmaşık ilişkileri, diğer tarafça işlenmiş olan şiddet eylemleri zinciri şeklinde sunulmuştur. Bu aşamada çatışmanın 'siyah-beyaz' şeklinde algılanması, farklı seslerin duyulma olasılığını ortadan kaldırır (Botcharova 2007: 645).

Sonuç olarak, mağdur "haklılaştırılmış" şiddet eylemini işlediğinde, intikam ve şiddet sarmalındaki başlangıç rolleri tersine dönmüş olur. Başlangıçta mağdur durumunda olan kişi, saldırganın hissettiği gibi hissetmeye başlayarak, intikam arayışına girecek ve fırsat bulduğunda da bunu yapacaktır (Botcharova 2007: 645).

Yukarıda resmedilen ve çok genel olarak anlatılan şiddet sarmalı her zaman bu şekilde sonuçlanmayabilir. Bir diğer ifadeyle, tüm mağdurların muhakkak saldırıya dönüşeceği varsayılmaz. Yine de resmedilen sarmal, mağduriyet ve şiddete yönelik genel bir eğilimi göstermesi bakımından önemlidir.

Kürt Meselesinde Şiddet Sarmalı

Kürt sorununu bu çerçevede düşünüldüğünde, yaşanan acı ve mağduriyetlerin büyüklüğü, şiddet sarmalının devam etmesinin en büyük sebebidir. Son otuz yıllık çatışma sürecinde, kırk bine yakın insanın hayatını kaybetmesi Türkiye coğrafyasını, acı ve mağduriyetler coğrafyasına dönüştürmüştür. <http://siyaset.milliyet.com.tr/28-yilin-aci-bilancosu-35-bin-300-kisi-terror-kurbani-oldu/siyaset/siyasetdetay/16.08.2012/1581690/default.html> (12.08.2012).

Kürt meselesi nedeniyle, nüfusun büyük bir bölümünde acı ve keder dolu bir hafıza oluşmuş durumdadır. Ölen her insan, ardında acı çeken ve bu acıyı geleceğe taşıyan birçok kişi bırakmaktadır. Sadece ölümler değil, üç bine yakın köyün boşaltılması, birçok insanın büyük şehirlere göç etmek zorunda kalışı ve buna bağlı olarak yaşanan ekonomik ve sosyal sorunlar; acı ve mağduriyetlerin artarak devam etmesine neden olmuştur. <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/belge/kararlar/karar8.pdf> (08.08.2013)

Nefreti her geçen gün artan, intikam ateşiyle yanan ya da çaresizliğe ve duyarsızlığa yenik düşen bu insanlar aracılığıyla, şiddet her geçen gün adeta yeniden doğmaktadır. Böyle bir ortam, insanların ortak bir zeminde buluşabilme yetilerini kaybetmelerine ve intikam hislerinin daha da artmasına neden olmaktadır. Adaleti tesis etmek için girişilen, intikam hissini şiddetle bulduğu eylemler, şiddetin başka mağdurlar yaratarak, artarak devam etmesine neden olmaktadır. Adaletin ancak intikamla sağlanabileceği düşüncesinin, devlet yönetiminin en üst kademelerine kadar yansıdığı görülmektedir. Cumhurbaşkanı, Hakkari Çukurca'da, 18 Ekim 2011'de,

PKK örgütü mensuplarının saldırısı sonucu 24 askerin hayatını kaybettiği çatışmanın ardından yaptığı açıklamada; bu saldırılarla devleti sarstıklarını, hizaya getirdiklerini zannedenlere karşı “intikamın çok büyük ve misliyle olacağını” belirtmiştir. http://www.radikal.com.tr/turkiye/gul_intikam_bu_yuk_ve_misliyle_olacak-1066835 (19.10.2011)

Bu açıklamaların ardından yapılan birçok operasyonda, onlarca PKK mensubu öldürülmüştür. İntikam kaynaklı şiddet eylemi, yaşanmakta olan acı ve mağduriyetleri Türkiye'nin her yanına yayararak, intikam hisleriyle dolu insanların şiddeti haklılaştırmasına ve bir kısmının da şiddet eylemlerine girişmesine neden olmaktadır. Türkiye'de Kürt sorununda şiddetin hala devam ediyor oluşunun, bu şiddet sarmalının aşılammamasından kaynaklandığı ortadadır. Bu şiddet, eğer önüne geçilmezse, bir süre sonra geri dönülemez bir şekilde insanların birbirlerinden kopmasına neden olacaktır. Bu bağlamda, bazı siyasetçilerin dile getirdikleri “Biz son kuşağız. Bizden sonra gelenler duygusal kopuş içinde... Diyalog kurabilecek, konuşabilecek ve sorunun çözümünü sağlayabilecek son kuşak biziz...” açıklamaları, Türkiye'de yeni kuşağın; şiddet ortamı içinde, acı ve mağduriyetlerle büyüdüğünün başka bir ifadesidir. http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/ovur/2009/09/19/barisi_mi_savasi_mi_besliyoruz (19.08.2009)

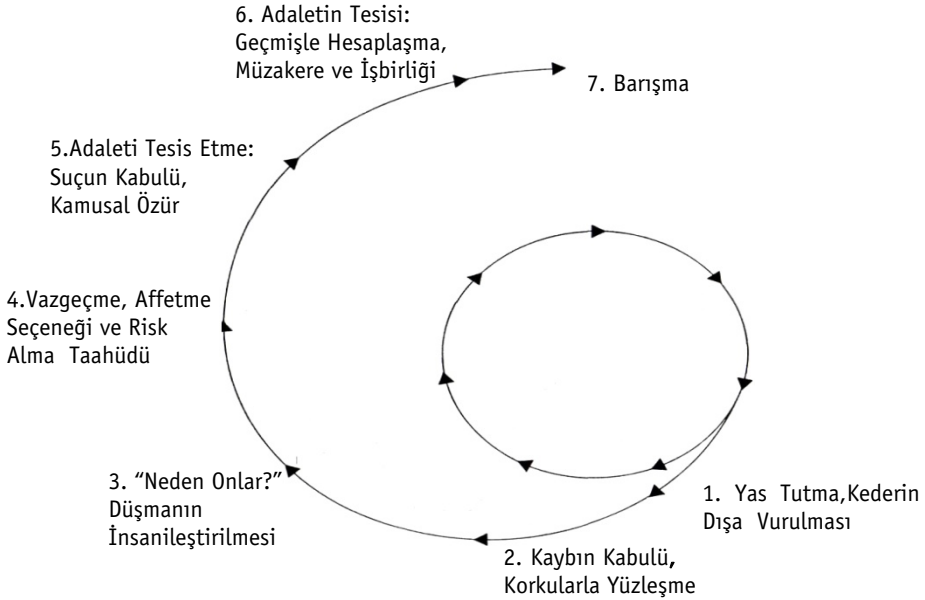
İntikam eylemleri, her ne kadar kişiyi kısa vadeli olarak rahatlamış ve güçlü hissettirse de, kaybedilenlere ilişkin bir iyileştirme sağlamamakta ve toplumsal barışa zarar vermektedir. Üstelik intikam hislerinin sonucunda görülen şiddet içerikli eylemler, toplumlarda bir tür bağımlılığa dönüşmekte ve her şiddet eyleminden sonra, toplumların intikam alma isteğini daha da arttırmaktadır. Oysa bu durum, acıları ve kayıpları geri getirmediği gibi, yeni acı ve kayıplara da yol açmaktadır. Gandi'nin ifade ettiği gibi; “göze göz anlayışı dünyayı körleştirmektedir”. www.gandhianpeace.com/quotes.html (06.09.2013)

Kürt meselesinde izlenecek strateji, daha fazla mağduriyet ve acıya sebep olacak uygulamalardan vazgeçmek ve geçmişte yaşanmış olan acıların iyileştirilmesine yönelik programlar ve projeler geliştirmek olmalıdır. Ortak bir geleceğin inşası ancak acıların ortaklaştırılması ve düşmanlık duygularının bertaraf edilmesineyle sağlanabilir.

Şiddet Sarmalını Aşmak ve Barışın Yedi Aşaması

Önceki bölümlerde, barış süreçlerinin başarısız olma sebeplerinden ve başarısızlık ihtimalini artıran stratejilerden bahsedilmişti. Oysa barış süreci aşağıda açıklanacağı gibi belirli aşamaları takip etmelidir. Aksi halde, sürecin başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmaz olur. Çatışan taraflardan beklenen, rasyonel davranarak çatışmayı durdurmaları ve taraflar arası çözüme

ilişkin işbirliğine gitmeleridir. Ne var ki, her şey dışarıdan bakıldığı kadar kolay değildir. Barış sürecinin zorunlu kıldığı psikolojik aşamalar vardır. İnsanlar çatışma halindeyken, rasyonellikten çok çatışmanın getirdiği duyguların etkisindedir. Bu sebeple, bu psikolojik süreçlerin göz ardı edilmemesi büyük önem taşır. Bu çerçevede Olga Botcharova'ın geliştirdiği ve barışa ulaşmanın 7 aşaması olarak tarif ettiği modelden yola çıkılarak Kürt meselesi çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Kaynak: Botcharova, Olga, *Justice or Forgiveness* <http://cojcr.org/vol8no2/623-650.pdf>

Yukarıdaki diyagramda, barışın sağlanabilmesi için izlenmesi gereken aşamalar resmedilmiştir. Şimdi bu aşamalar tek tek incelenecektir.

1. Yas Tutma, Kederin Dışa Vurulması

Saldırganlık ve şiddet gözlemlendiğinde ve buna karşı, mağdur tarafın herhangi bir mukabele şansı olmadığı anda, kayıp fark edildiğinde acı duyma süreci başlar. Bunu, şiddet sarmalındaki gibi; acının fark edilmesi ve ertesindeki acının reddedilmesi ve bastırılması sürecinin tersine; yas tutma süreci izler. Bu süreç, kaybı yaşayan kişinin acısını hissetmekte olduğu yas tutma ve ağlama sürecidir. Bu süreçte biraz zamana ihtiyaç duyulur. Mağdur duygularını ne kadar sağlıklı bir şekilde ifade edebilirse, kendi öfke duygusu üzerinde de o kadar kontrol sahibi olabilir. Bu süreçte mağdur kişinin diğerlerinden beklentisi; acısının anlaşılması, acısına ilgi gösterilmesi ve saygı duyulmasıdır. Mağdur yas tutarak acısını gizlemek ve erte-

lemek yerine, onunla yaşamayı öğrenir ve bir anlamda geçmişi kabullenecek acıdan kurtulmuş olur. Acı ile bağlantı kurulduğunda, ondan kurtulması da kolaylaşır (Botcharova 2007: 646).

2. Kaybın Kabulü ve Korkularla Yüzleşme

Mağdurun iyileşme sürecindeki ilk adımı; mağduriyete sebep olan eylemden ötürü kaybedilen öz saygının tekrar kazanılmasıdır. Şiddete maruz kalmak, bir aşağılanmışlık ve utanç duygusu yaratır. Bu aşağılanmışlık ve utanç duygusu ile yüzleşmek zor bir süreç olsa da, yaraların kapanması için bu yüzleşmenin yaşanması zorunludur. Yeni gerçekliğin korkularıyla yüzleşmek, bu korkuları dile dökmeyi ve onları birer birer kabul etmeyi gerektirir. Korkuların bizleri kontrol altına alması ancak bu yolla engellenebilir. Duyulmakta olan korkunun asıl nedeni yeni gerçekliğin yarattığı duygulardır. Bunların kabulü ve sağlıklı bir şekilde ifade edilmesi, bu duyguların öfkeye dönüşmesini engeller. Bu zor ve cesaret isteyen ama aynı zamanda, kişinin korkuları olumlu yönde dönüştürmesini sağlayan bir süreçtir (Botcharova 2007: 646).

3. “Neden Onlar” Düşmanın İnsanileştirilmesi

Şiddet ve intikam sarmalında sorulan “neden ben?” sorusu, cevabı olmayan bir sorudur ve kişinin kendi gerçekliğini kabul etmesini engeller. Saldırganın gayri-insani özelliklerle vasıflandırılması ve onun ötekileştirilmesi, ondan nefret edilmesi ve öfkenin saldırganla yönlendirilmesini kolaylaştırılmaktadır. Mağdur bunu aşabildiğinde, maruz kalınan saldırganlık her ne kadar vahşi, acımasız ve gayri insani olsa da, bu fiillere sebep olan duyguların- ki genellikle korku ve çaresizlikle ilgilidir- kendi duyguları ile benzeştiğini fark edecektir. Mağdur ile saldırgan arasında duygusal bir etkileşimin yaşanması gerekir. Kişisel hikâyelerin bilinmesi, bu sürecin başlamasının önünü açacaktır. Böylece, duyguların reddedilmesi yerini yavaşça benzeşme ve acıma hislerine bırakacaktır. Saldırganlık fiili hala zalimce ve acımasızca görülse de, saldırganın kendisi, içindeki iyi duygularla ilişkisini yitirmiş bir birey olarak kabul edilerek, daha insani bir kategoriye yerleştirilir. Bu sayede saldırgan ile saldırganın yapmış olduğu fiil birbirinden ayrılır. Nefret, yerini acıma duygusuna bırakır. Saldırgan artık insani duygularıyla bağı kopmuş, korkuları tarafından esir edilmiş ve yaptığını yanlış kavrayabilmesi için sevgiye ve yardıma ihtiyacı olan bir kişi olarak algılanır. Böylelikle, saldırganın kendi içinde, bir daha aynı fiili işlemesine engel olacak iyiliği bulması da sağlanmış olur (Botcharova 2007: 646).

4. Vazgeçme, Affetme Seçeneği ve Risk Alma Taahhüdü

Diğer tarafı anlama ve onu insanileştirme, intikam alma hissini azalmasını sağlar. Mağdur, korkulara dair saldırganla benzer bağları olduğunu ve bu

korkuları yapıcı bir yolla ifade etme yetisinden nasıl yoksun kalılabildiğini keşfeder. Başlangıçta görülen, öfkeden vazgeçme konusundaki isteksizlik, yerini içsel bir dönüşüme bırakır. Diğer tarafın iç dünyası ile bütünleşmesi affetme ile sonuçlanır. Affetme, mağduru geçmişini umutsuzca değiştirme isteğinden kurtararak, mevcut durumun kabul edilmesini ve mağdurun belirsiz bir geleceğe açık hale gelmesini sağlar. Affetme, mağdurun iyileşme sürecinin nihayete erdiğinin ve mağdurun mağdurluk durumundan sıyrıldığına göstergesidir. Böylece, mağdurun parçalanmış aidiyetinin yeni bir aidiyete dönüşmesinin yolu açılmış olur. Geçmiş değiştirilemez ama kişi iyileşme süreci sonunda, artık bu geçmişe ihtiyaç duymayan bir kişiye dönüşmüş olur. Bu bağışlama, saldırganın pişman olması veya af dilemesine bağlı değildir. Bağışlama aynı şekilde, yanlış fiili işlemiş kişiyi de, benzer bir sürece yönelmesi konusunda cesaretlendirebilir (Botcharova 2007: 647).

5. Adaleti Tesis Etme, Suçun Kabulü, Kamusal Özür:

Affetme, doğası gereği şartsız olmalıdır. Barışma ise iki şarta bağlıdır: affetme ve adalet. Affetme, adaletin tesisinde, saldırgan ve mağdur tarafından düzenlenen yeni ve güvenilir bir işbirliği ve etkileşim ortamı sağlar. Bu aşamada adalet, saldırganın suçunu kabul etmesi odaklıdır, ve geleceğin inşa edilmesindeki temel rolü mağdur üstlenmektedir. Ceza, saldırganın fiilinden dolayı utanç duyması ile bir bakıma yerine getirilir. Utanç ve pişmanlık duygusu saldırganın içsel dönüşümünü sağlayacaktır (Botcharova 2007: 647).

6. Adaletin Tesisi: Geçmişle Hesaplaşma, Müzakere ve İşbirliği

Adaletin tesisi için bir diğer önemli bileşen, geçmişle hesaplaşmaktır. Geçmişle hesaplaşma, çatışmanın tüm taraflarının, yaralarının göz önüne alınması ve karşılıklı sorumluluğun kabul edilmesini içerir. Gelecek, geçmişin öğrenilmesinden korkularak inşa edilemez. Acı veren hatıralar gözden geçirilmeli ve önyargılardan uzak, ortak bir tarih yazılmalıdır. Şiddetin devam etmesi, bu yaraların sarılmamasıyla doğrudan ilişkilidir. Sessizlik, korkuların sürekli bastırılmasına sebep olur. Tarihin tekrar yazılması; acıların karşılıklı olarak tanınıp saygı duyulmasını sağlayacak ve bu koşula dayanan işbirliği yaklaşımının önünü açacaktır (Botcharova 2007: 647).

7. Barış

Diğer aşamalar kat edilip, bu son aşamaya gelindiğinde, artık uygulamaya yönelik olarak, tamir edilmiş ilişkilerin korunması ve sosyo- kültürel çevrenin dönüştürülmesi ile ilgili müzakerelere başlanılıp, gerçek bir barışa ulaşılabilmektedir (Botcharova 2007: 647).

Kürt Meselesinde Barış Aşamaları

Türkiye'nin Kürt meselesi ile ilgili hafızası, barış aşamaları çerçevesinde değerlendirildiğinde, ilk aşamayı dahi gerçekleştiremediğimiz göze çarp-

maktadır. Uzun süre boyunca, yaşanan acıların ve kayıpların yası tutulmamış; tam tersine bu yas tutma ve kaybın kabul edilmesi süreci sürekli ertelenmiş ve bu erteleyişin gelecek kuşaklara aktarılmasına devam edilmiştir. Yas tutma, Vamik Volkan'ın ifadesiyle, kaybın olduğunu kabul etmek ve kaybı kabullendiğinde yaşanan süreçle birlikte, buraya verilen ruhsal enerjinin başka, daha olumlu, yapıcı, hayata bağlı süreçlere yansıtılmasıdır (Sevimay 2009: 160). Vamik Volkan'ın deyişiyle, yaşanan yasin ve tutulan matemlerin kolaylaşması ve normale dönmesi için sosyal, kültürel ve politik yollar bulunmalıdır (Sevimay 2009:160). Bu süreçte, acıların dinlenilmesi, acılara saygı gösterilmesi ve acı çeken kişi ile özdeşleşebilmesi çok önemlidir. Bir başka ifadeyle, acı çeken tarafa yanında olduğunu göstermek, bu aşamada hayati bir öneme sahiptir. Acı yaşayan kişinin bunu ifade edebilmesi için, güven duyabileceği ve kendini zayıf hissetmeyeceği bir ortamın yaratılması gerekir. Kişisel öykülerin paylaşılıp taraflarca dinlenilmesi, yas tutma sürecinin sağlıklı olarak tamamlanmasına katkı sağlayacaktır. Yaşanan acılara ilişkin kişisel hikâyelerin anlatılarak, bu hikâyelerin kamuoyu tarafından bilinmesini sağlamak, kişiyi rahatlatacak ve kişiyi bu acıların bastırılması ile güçlenen grup kimliği vurgusu yerine, bireysel kimliğe odaklanmaya yöneltecektir.

Kürt meselesinde de böyle bir süreci takip etmek, barış açısından zorunludur. Bu nedenle, örneğin; faili meçhul cinayetlerin aydınlığa kavuşturularak sorumlularının bulunması; ailelerin acılarına değer verildiğinin ve bu acıların paylaşıldığının gösterilmesi adına çok önemlidir. Bir mezarı bile olmayan kayıpların yasinin tutulması ve bu sayede yas tutma sürecinin sağlıklı bir şekilde sona erdirilebilmesi gereklidir. Bu kayıplara ilişkin ciddi ve sistemli bir girişimde bulunulması, barışçıl bir gelecek açısından çok önemlidir. Bu gibi acıları sadece tazminat ödeyerek gidermeye çalışmak (ki barış aşamaları açısından, daha sonra atılması gereken bir adımdır) sorunu çözme konusunda bir ilerleme sağlamayacaktır. İnsanlara acılarını ifade etme ve yas tutma imkânı sağlamadan tazminat ödemek, mağdur tarafın kendini daha da çaresiz hissetmesine ve acıların daha da katlanmasına neden olur.

Bunun trajik bir örneği Uludere'de yaşanan olaydan sonra görülmüştür. Öncelikle, yakınlarını kaybetmiş kişilerin yanında olup, onların acısını paylaşması gereken devlet yetkilileri; olayı kamuoyuna aktarırken, yakınlarını kaybedenleri daha da incitebilecek ifadelerden kaçınmaya yeterince özen göstermemiştir. Meydana gelen olay aktarılırken, öldürülenlerin kaçakçılığına vurgu yapılması gibi olayın vahametini hafifleteceği düşünülen ifadeler, kayıp yakınları için incitici olmuştur. Bu gibi ifadeler mağdurun anlaşılama duygusuna kapılmasına ve öfkesine sebep olarak, daha önce dile getirdiğimiz gibi, şiddet sarmalının tetiklenmesine neden olur. Yıllardır yaşanan acıların anlaşılmadığı duygusu, bu acıların ifade edilmesini

önlemekte ve sağlıklı bir yas tutma sürecini engellemektedir. Bunu aşabilmek için, Kürt meselesinde yaşanan acıların karşılıklı olarak paylaşılması ve tarafların karşılıklı olarak yaşanan bu acıları içselleştirilebilmesi gereklidir. Buna yönelik olumlu bir adımı Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın 2005'te Diyarbakır'da yaptığı mitingde gözlemlemek mümkündür. İlgili konuşmasında, Erdoğan şöyle diyordu:

Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Her ülke geçmişinde zor günler yaşamıştır. Türkiye gibi büyük bir devlet ve güçlü ülkede pek çok zorluğun harmanından geçerek bugünlere geldik. O nedenle geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü millet kendisi ile yüzleşerek, hatalarını ve günahlarını masaya yatırarak geleceğe yürüme güvenine sahip millet ve devlettir. İktidarımız bu bilinçle ülkede hizmete soyunmuştur. Ben milletimin ve devletimin öz güvenine, tarih bilincine ve coğrafya şuuruna inanan bir kadronun Başbakanı olarak huzurunuzdayım.

Başbakan'ın "tarihle yüzleşmek", "yapılan hataların kabulü" gibi barışın tesisi açısından çok önemli unsurlara vurgu yapmış olması çok önemlidir. Hatırlanabileceği gibi, o dönemde, Başbakanın bu konuşması Güneydoğu'da çok büyük yankı bulmuş ve yaşanan acıların, ülkenin en üst düzeyde bulunan kişisi tarafından kabul edilmesi olumlu bir atmosferin oluşmasını sağlamıştır. Bu gibi konuşmaların arkası getirilmeli ve böylece acılar paylaşılmalıdır. Acıların paylaşılması, mağdurun hissettiği zayıflığı şiddet yoluyla yenmeye çalışmasını engelleyecek, kendisini yeniden güvende hissedebileceği bir ortam yaratacak; bu sayede, şiddeti besleyen bir diğer etken olan kişinin kendisini zayıf ve çaresiz hissetmesinin önüne geçilmiş olunacaktır. Acıların dinlenilmesi, kamuoyu tarafından bilinmesi ve acı çeken taraflara değer verildiğinin hissettirilmesi, bir sonraki aşama olan kaybın kabulü ve af sürecini de kolaylaştıracaktır. Meclis İnsan Hakları Komisyonu'nun bir süre önce başlattığı; aydınların da katılımıyla gerçekleşen, kayıp yakınları ile görüşmelerin düzenlenmesi, bu yönde atılmış çok önemli bir adımdır. Bu tür uygulamalar, mağdurun yıkılmış aidiyetinin tekrar onarılmasını sağlar ve çaresizlik duygusunun nefrete dönüşmesini engeller.

Hiç şüphesiz, bu tür uygulamaların acı çeken kişinin acısını ifade ederek kendisini daha da çaresiz hissetmesini engellemek için, uzmanlar tarafından yapılması gerekir. Bu süreç, bir bakıma, kişinin yıkılmış aidiyet duygusunun tekrar geri kazandırılması sürecidir ve bu sebeple üzerinde dikkatle durulması gerekir. Kişiyi itham edici ya da suçlayıcı ifade ve sorular, şiddet ve intikam sarmalına geri dönülmesine sebep olacaktır. Mağdurun bu süreçten destek bulmuş ve güçlenmiş olarak çıkabilmesi için, acıların ifade edileceği ortamın çok iyi düzenlenmiş olması gerekir. Mağdurun kayıpları kabullenme süreci ancak bu şekilde, şiddeti tekrar doğurmayacak

bir biçimde gerçekleşmiş olur. Bu sayede, kişi nefret yerine kendi duyguları üzerinde yoğunlaşabilecek ve mağduriyete sebep olan kişinin düşman olarak tanımlanmadan, insanileştirilmesi imkânı doğacaktır. Bir diğer ifadeyle, “saldırkanı bu fiile yönelten sebep neydi?” sorusunu sorma ihtimali olacaktır. Böylece, yaşanan şiddete geri dönülmesi ihtimali azaltılmış olacaktır.

Kürt meselesinde af söz konusu olduğunda, kimin kimi affetmesi gerektiği sorusu akla gelebilecek olan bir diğer sorudur. Bu soruya, karşılıklı bir affetme sürecine girilmesinin, toplumsal barışı sağlamanın teminatı olacağı şeklinde cevap verilebilir. Kürt meselesinde acılar karşılıklı olarak yaşanmıştır ve acıları kıyaslamanın hiçbir faydası yoktur. Bu süreci mümkün kılmak için tarihle ve tarihte yapılmış olan yanlışlarla yüzleşme zorunludur. Bu yüzleşme, ortak bir gelecek inşa etmenin ve geçmişte yaşananların gelecekte tekrar yaşanmayacağını taahhüt edebilmenin temel şartıdır. Bu süreçte yapılan yanlışlardan dolayı özür dilemek ve mağdur edilmiş kişilere yaşanan acıların tekrarlanmayacağı güvencesini vermek, bu insanların aidiyet duygularını da güçlendirecektir.

Kürt meselesinde, 90’lı yıllarda uygulanan güvenlik eksenli politikalar, günümüzde yerini sivil ve demokratik bir siyasal ortama bıraktığı ve bundan ötürü şiddeti sürdürmenin anlamsız olduğuna ilişkin kısmen haklı argümanlar olsa da, gerek bu yıllara gerekse Uludure olayı gibi son dönemlere ilişkin yaralar sarılmadığı ve acıların hale taze olarak yaşandığı gerçeği ni göz önüne aldığımızda şiddetin neden devam ettiğini anlayabiliriz.

Kısacası, Kürt meselesinde barışçıl bir çözüme kavuşulması ve yeniden şiddete dönülmesinin engellemesi için siyasal ve sosyal ortamın yumuşatılması ve psikolojik bariyerlerin aşılması gerekmektedir. Ancak o zaman, PKK örgütünün silahsızlandırılması, anadilde eğitim, genel af gibi temel meselelerin müzakere edilebilmesi için gerekli olan güvenli bir ortam sağlanabilir. Bu konuların çözümü, yaratılacak olan bir güven ortamında çok daha kolay olacaktır. Toprağı ekine hazır hale getirmeden, gübrelemeden, tohumları torağa ekmek, nasıl ki ürün almayı sonuçsuz bırakırsa; Kürt meselesi gibi çetrefilli, tarihsel ve çok yönlü bir meseleyi de hazırlık yapmadan çözmeye girişmek sonuçsuz kalmaya mahkûm edilmiş olur. Gelecekte tehlikeli sonuçlar doğurabilecek yaklaşımlardan uzak, barışçıl bir çözüm, barışçıl bir gelecek oluşturulabilmesi için, bütün bir Türkiye halkının gerçeklerle yüzleşmesi, yaşanan acı ve mağduriyetlerin ifade edilebilmesini sağlayacak bir güven ortamının oluşturulması, öfkenin; empati ve anlayışa dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu hedeflere ulaşılabilmesi halinde, mevcut temel anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak daha kolay olacaktır.

Şiddet Sarmalını Aşmak İçin Gerekli İhtiyaçlar

Karşılanmamış ihtiyaçlar bireyleri, grupları, toplumları ve devletleri, şiddet kullanımı ile ihtiyaçlarının karşılanması yoluna götürmektedir. Kürt sorunu da bu bağlamda incelenebilir. Bir yandan büyük bir imparatorluktan ulus-devlet yaratmaya çalışan ve daha fazla toprak kaybetme/bölünme korkusu ile toplumu homojenleştirmeye çalışan Türk toplumunun ve devletin ihtiyaçları; diğer yandan ise farklı bir etnik kökene sahip olup kimliklerinin asimile/yok edilmesine karşı çıkan Kürt toplumunun var olabilme ihtiyaçları sorunun temelini oluşturmaktadır. Bu iki ihtiyacın uyumsuzluğunda, baskın grup olan Türk toplumunun ve devletin ihtiyaçları karşılanırken; bununla çeliştiği düşünülen Kürt toplumunun dil, kültür ve kimlik ihtiyacı bastırılmaktadır. Bunun sonucu olarak, karşılanmamış olan ihtiyaçlar, kendilerini şiddet yoluyla ifade etmeye başlamışlardır. Temel insan ihtiyaçları teorisi tarafların bu ihtiyaçlarını ifade edebilecekleri siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik kanalların açık olması halinde, şiddet eğilimini azalacağını öngörmektedir (Coser 1967: 106). Bu açıdan, tarafların siyasal, sosyal, kültürel ve ekonomik erişimlerinin önündeki engellerin kaldırılması, şiddetin önüne geçilebilmesi için en önemli araç olmaktadır.

Temel İnsan İhtiyaçları Teorisinin önemli isimlerinden John Burton, insanların ihtiyaçlarını; evrensel olanlar, kültürel olanlar ve geçici olanlar şeklinde sınıflandırmıştır. Daha sonra da bu kategorileri; ihtiyaçlar, değerler ve çıkarlar diye isimlendirmiştir. Buna göre, ihtiyaçlar her insan için ortaktır ve değişmez. İhtiyaçlar bu bakımdan evrenseldirler. Dolayısıyla ihtiyaçlar müzakere ve pazarlık konusu edilemezler. Şayet bu ihtiyaçlar karşılanmazsa, kişi veya grupların bu mahrumiyetleri onları mevcut kuralların dışında davranışlara sürükleyecektir. Değerler ise daha çok kültüre ilişkin özelliklerdir ve ihtiyaçlar gibi evrensel değerlerdir. Coğrafyadan coğrafyaya farklılık gösteren değerler, yine ihtiyaçlar gibi pazarlık konusu edilemezler ama ihtiyaçlardan farklı olarak, sonradan kazanılabilir ve zamanla değişebilirler. Dil, din, etnik kimlik bu gibi değerleri ifade eder. Çıkarlar ise bireyin ya da grubun, kendi sosyal, ekonomik veya askeri konumlarına ilişkin, istek ve arzularıdır. Bunlar sürekli değerlerdir ve değişebilmektedirler. Çıkarlar, üzerlerinde yoğun rekabetin yaşandığı konulara ilişkindir. John Burton'a göre, müzakere ve pazarlık konusu edilebilecek olanlar çıkarlardır. İhtiyaçlar ve değerler hayati öneme sahip olduklarından bunların bastırılması ya da reddedilmesi, sorunu hiçbir şekilde çözmeyecektir. Bireylerin ve grupların ihtiyaç ve değerlerinden güç yoluyla vazgeçirilmeleri mümkün değildir. Öte yandan, çıkarlar müzakerelerin konusu yapılabilir ve bunlar üzerinde farklı çözümler üretilebilir (1999: 36-38).

Kürt meselesine bu perspektifle ihtiyaçlar, değerler ve çıkarların neler olduğuna baktığımızda, Kürt diline ve kimliğine ilişkin taleplerin ihtiyaçlara

ve değerlere ilişkin olduğunu ve bunların karşılanmasının pazarlık ve müzakere konusu edilmemesi gerektiğini net olarak görebiliriz. İnsan ihtiyaçları teorisyenlerinin maddi ihtiyaçlarının yanında (Maslow hariç diğer teorisyenler ihtiyaçları bir hiyerarşiye sokmamaktadırlar), tanımladıkları en önemli ihtiyaçlar; saygı, güvenlik, tanınma, katılım ve aidiyet gibi ihtiyaçlardır. Bunların çoğu, Kürt meselesinde de karşımıza çıkmaktadır. Dil ve kültüre ilişkin talepler ise Kürt meselesinin değerlere ilişkin yönünü teşkil etmektedir. Bunların karşılanmasına ilişkin politikalar, aynı şekilde, pazarlık konusu edilmemelidirler. Bunların karşılanmasının taviz olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Bunlara ilişkin değişiklikler, diğer vatandaşların haklarında bir azalmaya sebep olmayacaktır. Silahların susturulması, siyasi gücün nasıl şekilleneceği, ekonomi politikaları gibi “çıkarlar”a ilişkin konular ise pazarlık konusu edilebilir ve bunlara ilişkin pragmatik bir yol izlenebilir. Çıkarlara ilişkin stratejiler ve politikalar yer ve zamana göre değişiklik gösterebilir. Kürt meselesinde de tartışılması gereken konular, çıkarlara ilişkin olanlar olmalıdır. İhtiyaçlar ve değerler, siyasi polemik konusu haline getirilmemeli ve bunların nasıl karşılanacağına ilişkin stratejiler belirlenmelidir. Temeli Cumhuriyet öncesine dayanan ve PKK'nın ortaya çıkışından sonraki 30 yılda 40 bin dolayında insanın öldüğü, Kürt sorununun temelinde, Türk ve Kürt toplumunun karşılanmayan ihtiyaçları yatmaktadır. Her ne kadar, ihtiyaçların sınırsız, imkânlarınsa sınırlı olduğu tezinden yola çıkılarak, tek çözüm yöntemi şiddet olarak sunulsa da, gerçekte çatışmayı ortadan kaldıracak olan ihtiyaçlardır. Dünyadaki bütün insanların ihtiyaçları, temelinde aynıdır ve sınırsız değildir. Bir diğer ifadeyle, şiddet sarmalının aşılması şiddetin sona erdirilmesi ve kalıcı barışın sağlanması imkânsız değildir. Sadece hangi aşamalarda, hangi ihtiyaçların söz konusu olduğuna odaklanılması gereklidir.

Yaşadıkları ortak tarih kadar, yaşadıkları ve birbirlerine yaşattıkları acı ile de birbirlerine çözülmez bağlarla bağlanmış olan Türk ve Kürt toplumunun, halk tabanından başlayarak, şiddet sarmalından çıkıp nihai bir barış inşa edebilmesi, uzun soluklu bir süreci gerektirir. Bu sürecin etkili olabilmesi için, daha önceden de belirtildiği gibi, öncelikle tarafların geçmişle yüzleşmesi ve her iki tarafın da acılarını paylaştıkları zeminlerin oluşturularak, çözüm isteğinin tabana yayılabilmesi gerekir. Çatışmada çocuğunu kaybetmiş annelerin hisleri aynıdır: Kaybetme duygusu. Bunların ihtiyaçları da aynıdır: Acısına saygı duyulması ve kendisinden özür dilenmesi. Bu noktada, gerek devlet erklerinin gerekse PKK ve TSK'nin, Türk ve Kürt toplumundan karşılık olarak yaşanan bütün kayıplar için özür dilemeleri, her iki tarafın da anlaşılma ve acısına saygı duyulma ihtiyaçları karşılamış olacak ve bu sayede toplumda kin ve nefret yerine ‘barış umudu’ uyanmaya başlayacaktır.

Sonuç

Yüzyıllardır aynı coğrafyayı paylaşan, ortak bir kültür paylaşan Türkler ve Kürtler özünde farklı iki etnik kökendir. Osmanlı Devleti'nin yıkılması sonrasında, yerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, yeni bir ulus-devlet yaratma ihtiyacı ve daha fazla toprak kaybetme korkusu ile yıllarca Kürt kimliğini bastırma ve asimilasyon politikaları ile Kürtleri Türkleştirilmeye çalışmıştır. Ulus devletin güçlendirilmesi ve birliğin sağlanması adına yapıldığı söylenen bu politikalar, amaçlananın tersi etkiler doğurmuş ve belirli bir kesimin, devletle olan aidiyet bağını zayıflatmıştır. Buna insani ve ekonomik kayıplar da eklenince, geçmişteki bu politikaların işe yaramadığı ortaya çıkmıştır.

Bu noktada, Kürt meselesinde temel bir paradigma değişikliğine ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu makalede ancak kısmen değinilen, barış ve çatışma çözümü çalışmalarının sunduğu araçlar, bu paradigma değişikliği ihtiyacına cevap verecektir. Kürt sorununda yalnızca silahların susmasını içeren bir negatif barış değil; toplumun bütün katmanlarının ihtiyaçlarına cevap verebilen bir pozitif barışın sağlanması için bu paradigma değişikliğine ihtiyacımız vardır. Oysa kalıcı bir çözüm ve barış, Türkiye'yi bölgesinde oldukça güçlendirecektir.

Kaynaklar

- Abraham, Maslow (1954). *Motivation and Personality*. Reading: Addison-Wesley Publishing Company.
- Ağırdır, Bekir (2012). "Kürt Meselesinde Yarın için Yeni bir Dil ve Düşünme Modeli Önerisi". <http://t24.com.tr/yazi/kurt-meselesinde-yarin-icin-yeni-bir-dil-ve-dusunme-modeli-onerisi/3169> (05.03.2012).
- Aydın, Mustafa (2001). *Barış Çalışmaları ve Çatışmaların Çözümü*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay.
- Akyeşilmen, Nezir (Der.) (2013). *Barışı Konuşmak, Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*. Ankara: Odtü Yay.
- Beriker, Nimet (Der.) (2009). *Çatışmadan Uzlaşmaya, Kuramlar Süreçler ve Uygulamalar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.
- Bayramoğlu, Ali (2012). "Kürt Sorunu Unutulmaya Yüz Tutarken". *Yeni şafak Gazetesi* 18 Şubat 2012.
- Botcharova, Olga. "Justice or Forgiveness? In Search of A Solution" <http://cojcr.org/vol8no2/623-650.pdf> (04.03.2012).
- Burton, John (1990). *Conflict: Resolution and Provention*. London: Macmillan Press.
- Coser, Lewis A. (1967). *Continuities in the Study of Social Conflict*. New York: Free Press.
- Daniel, J. Christe (1997). "Direct and Structural Violence: The Human Needs Theory". *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology* 3 (4).

- Funk, Nathan C. (2012). "Peace Paradigm: Five Approaches to Peace". <http://www.mkgandhi.org/nonviolence/peace%20paradigms.htm> (05.03.2012)
- Galtung, Johan (1967). *A Synthetic Approach to Peace Thinking*. Oslo: International Peace Research Institute.
- Grewal, Baljit Singh (2012). "Johan Galtung. Positive and Negative Peace". http://upeaceap.org/hando_upfiles/FCPC_RM_06_1.pdf (03.04.2012).
- Helnic G, S. Reymond and L. Petersen Rodney (Der.) (2002). *Forgiveness and Reconciliation: Religion, Public Policy & Conflict Transformation*. Philadelphia&London: Templeton Foundation Press.
- Kök, Havva (2012). "Çatışma Çözüm Yolları ve Demokratik Açılım". Röportaj: Gamze Coşkun, USAK Gündem, 29 Aralık 2009. E.T. 07 Nisan 2012 <http://www.usak.org.tr/makale.asp?id=1260> (03.04.2012).
- Lederach, John Paul (1997). *Building Peace: Sustainable Reconciliation In Divided Societies*. Washington DC: United States Institute of Peace.
- Miroğlu, Orhan (2012). *Silahları Gömmek*. İstanbul: Everest Yay.
- Övür, Mahmut (2009). "Barışı mı Savaşı mı Besliyoruz?". *Sabah Gazetesi*. 19 Eylül 2009.
- Sandıklı, Atilla ve Kaya Erdem (2012). *Çatışma Çözümü ve Türkiyede Kürt Meselesi*. İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi Yay.
- Sandy Leo R., and Ray Perkins Jr. (2012). "The Nature of Peace and Its Implication for Peace Education". http://www.trinstitute.org/ojpcr/4_2natp.pdf (03.04.2012).
- Sevimay Devrim (2009). *Süreç, Kürt Sorunundan 29 Temmuz Sonrası Tartışmalar*. İstanbul: Özgür Yay.
- Petersen, Rodney (Der.) (2002). *Forgiveness and Reconciliation: Religion, Public Policy & Conflict Transformation*. Philadelphia&London: Templeton Foundation Press.
- Tov-Yacoov, Bar-Siman (Ed.) (2004). *From Conflict Resolution to Reconciliation*. Oxford: Oxford University Press.
- Yeğen, Mesut (2011). *Son Kürt İsyanı*. İstanbul: İletişim Yay.
- Yayman, Hüseyin (2011). *Şark Meselesinden Demokratik Açılıma, Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*. Ankara: Seta Yay.
- <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2011/11/23/basbakan-erdogan-konusuyor-410701598106#> (04.06.2012).
- <http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetayV3&ArticleID=1066835&Date=18.11.2011&CategoryID=77> (04.07.2012).
- http://www.sabah.com.tr/Yazarlar/ovur/2009/09/19/barisi_mi_savasi_mi_besliyoruz (19.08.2009).
- www.gandhianpeace.com/quotes.html (06.09.2013).
- <http://siyaset.milliyet.com.tr/28-yilin-aci-bilancosu-35-bin-300-kisi-teror-kurbani-oldu/siyaset/siyasetdetay/16.08.2012/1581690/default.html> (12.08.2012).
- <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/dilekce/belge/kararlar/karar8.pdf> (08.08.2013).

Overcoming the Cycle of Violence in the Kurdish Problem and the Resolution Process

Havva K k Arslan*

Fırat apan**

Abstract

For the first time in the history of the Republic, Turkey’s Kurdish problem seems to be on its way towards resolution. Open negotiations between the state authorities and Abdullah Ocalan, a call for a farewell to arms by the PKK Leader during the Nevruz holiday in Diyarbakır, and discussions concerning the dates for the withdrawal of PKK members from Turkey – all these have created the hope that a conflict directly associated with blood and violence can eventually be resolved peacefully. This article will make use of the scientific tools of “Peace and Conflict Resolution” studies in order to explain how the cycle of violence related to the trauma experienced with regard to the Kurdish problem can be overcome and why it is necessary to resolve political problems not only through political actors but also at the level of social strata. Adopting the perspective of “Peace and Conflict Resolution” studies, the article will attempt to explain the cycle of violence and how it can be overcome, and identify the significant social and psychological issues that need to be resolved both during and after the conflict. In other words, this article is an attempt to adapt the “Peace and Conflict Resolution” approach, which has recently become popular in the academy, to the Kurdish problem.

Keywords

Peace, Conflict Resolution, cycle of violence, Kurdish problem, PKK

* Assoc. Prof. Dr., Hacettepe University, Faculty of Economics & Administrative Sciences, Department of International Relations – Ankara / Turkey
hkok@hacettepe.edu.tr

** Research Assistant, Hacettepe University, Faculty of Economics & Administrative Sciences, Department of International Relations – Ankara / Turkey
fcapan2003@yahoo.com

Преодоление проблемы насилия в курдском вопросе и процесс урегулирования

Хавва Кок Арслан*

Фырат Чапан**

Аннотация

Впервые в истории Турецкой Республики курдский вопрос вступил в полосу ее мирного урегулирования. Начало обсуждения таких вопросов, как открытые переговоры государственных чиновников с Имралы, призыв лидера Рабочей партии Курдистана бросить оружие на праздновании праздника наурыз в Диярбакыре и соответственно создание графика вывода за рубеж членов РПК посеяло надежду на мирное решение этого спорного и «кровавого» вопроса. В этой статье на основе использования научных методов, предложенных работами «мирного разрешения конфликтов», показаны пути преодоления насилия, связанного с травмой в курдском вопросе в целом; принимая во внимание политические вопросы и социальные размеры проблемы раскрыты причины необходимости решения этой проблемы не только в диалоге с политическими субъектами, но и с определенными слоями населения. В работе сделана попытка раскрытия понятия «замкнутого круга насилия», путей его преодоления, определения неотложных социально-психологических проблем конфликтного и постконфликтного периода с точки зрения работ «мирного разрешения конфликта». Другими словами, эта статья является попыткой адаптации приобретающего все большую популярность в академических кругах подхода «мирного разрешения конфликта» к курдскому вопросу.

Ключевые Слова

мир, урегулирование конфликта, замкнутый круг насилия, курдская проблема, РПК

* Доц. док. университет Хажеттепе Факультет экономики и административных наук, факультет международных отношений – Анкара / Турция
hkok@hacettepe.edu.tr

** научный сотрудник, университет Хажеттепе Факультет экономики и административных наук, факультет международных отношений – Анкара / Турция
fcapan2003@yahoo.com